

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

Szent Benedek Regulájának hatása napjaink oktatására, értékeinek átadása a fiatal közösségekben

Pálkuti Anikó

Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium, Győr
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Mottó:

„... *kell, hogy jártas legyen az isteni Törvényben, hogy tudja és legyen is honnan előhozniá újakat és régiéket /Mt 13,52/.*” (RB 64,9).

Bevezetés, címmeditáció

A XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia alcímének, a „*Kizökkent világ*” *Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem konvencionális, nem „normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?* kérdésnek a megválaszolására teszek kísérletet, melynek során a VI. században íródott Szent Benedek-i Regula közvetett és közvetlen hatásait vizsgálom a XXI. századi győri bencés gimnázium múltjában, jelenében nemzetközi és hazai történeti, elméleti és összehasonlító pedagógiai tanulmányokra támaszkodva.

Első olvasatra merésznek tűnhet 1500 év távlatából összevetni életvezetési és pedagógiai elveket, gyakorlatot és elméletet, értékeket és válságokat, de meggyőződésem, hogy kiállta az **idő** próbáját, és vasfoga sem ette meg Szent Benedek Reguláját.

A konferencia költői kérdése megkerülhetetlen, hiszen 2020-tól ismét megváltozott térben és időben próbálunk létezni, dolgozni, alkotni és bizakodóan előre tekinteni.

1. Az idő mint trópus

Shakespeare 1601-ben fejezte be a Hamletet, melynek a közismert „*Lenni vagy nem lenni, ez itt a kérdés*” szállóigéjén kívüli más nevezetes sorai angol nyelven így szólnak: „*The time is out of joint: – O curséd spite, / That ever I was born to put it right!*” (Shakespeare: Hamlet Original Text Act I. Scene 5.) Az első tagmondat szó szerint a következőt jelenti: kificamodott az idő. Arany János 1867-es híres fordításában így szól a főszereplő, miután találkozott meggyilkolt apja szellemével: „**Kizökkent az idő**; - ó, kárhozat! / Hogy én születtem helyre tolni azt” (Shakespeare: Hamlet V. felvonás 1. jelenet).

Nádasdy Ádám 2017-ben ugyanezeket a sorokat így ülteti át magyar nyelvre: „**A világ szétesett; átok ül rajtam**, mert én kellek hozzá, hogy összerakjam” (Shakespeare: Hamlet V. felvonás 1. jelenet). Míg a kizökkenés és a kificamodás a XIX–XX. századi elképzelések szerint javítható, gyógyítható állapotnak tűnik, addig a XXI. században a szétesés és átok egészen új megoldóképleteket követel.

Tehát a konferencia alcíme e két fordítást ötvözi, miközben egyértelműen utal a 2020-ban bekövetkezett nem konvencionális, nem „normális”, nem kiszámítható jelenségekre, melyek az oktatást is gyökeres változásokra, újításokra ösztönzik.

1.1. Korszakhatárok

„**Az idő** tehát, legelőkelőbb és legértékesebb hozományunk, nem a mienk. Birtokolni szeretnők, és ehelyett ő tart megszállva minket, nyughatatlanul hajszojzuk azt a fantomot, amit

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

»holnap«-nak nevezünk és, amit sohasem fogunk elérni. De éppen ezért az ember fáradhatatlanul igyekszik az időt megosztani, beosztani, mindig kisebb és szabályosabb adagokra bontani. [...] Az antik ember, aki földesebb és kevésbé töprengő volt, mint a keresztény, megelégedett a nap árnyékával, de már a középkor megélte az óra feltalálását, és nekünk, maiaknak, életünk soha el nem némuló félelmében és fausti nyughatatlanságában, olyan készülékeink is vannak, amelyek egymásodperc négyszázezred részét is jelzik” (Friedell 1989: 81). Az osztrák szerző különösen sokat foglalkozik a korszakhatárok kérdésével, így például a középkor és az újkor határát nem a szokásos 1640-re teszi, hanem 1348-ra, a nagy pestisjárvány idejére: „az újkor emberének fogadási éve 1348, a »a nagy pestis« éve” (Friedell 1989: 83). „A kezdetet tehát legtöbbször valamilyen nagy trauma, sok képezi. [...] Ezt követi egy traumatikus neurózis, mely az újnak voltaképpen keltető tűzhelye: ez mindent szétszór és összeráz, ingatag, anarchikus, zűrzavaros állapotba juttat, az elképzelések tömegeit megindítja, úgyszólván mozgósítja” (Friedell 1989: 83). „Mindenütt, ahol valami új keletkezik, gyöngeség, betegség, dekadencia van jelen” (Friedell 1989: 87).

Elképzelhető, hogy a legújabb kor utolsó homokszemei éppen 2020-ban peregtek le a szemünk előtt?

2. Előfelvetés

„Tanulmányunkban igyekeztünk bemutatni a győri bencés atyák buzgóságát, társadalmi aktivitását. [...] A megemléített bencés atyák egy mára eltűnőben lévő, illetve átalakuló típust képviseltek: a komoly, rendszeresen publikáló, lokálpatrióta tudós és emellett a szerzetesi-papi élet – belülről fakadó – kötelességeit is komolyan, csendesen teljesíteni tudó »bencés tanár« típusát” (Barkó 2012a: 414).

A jelen tanulmány előfelvetése szorosan kapcsolódik a fenti megállapításhoz. A bencés rend tanítói tevékenységének mintegy 1500 éves alapelvei képesek voltak fennmaradni és fejlődni időközön és tereken át akár 2020-ig is, miközben a magyarországi, ezen belül a győri Szent Mór Bencés Perjelséghez tartozó iskolákban is sikeresen alkalmazzák a benedeki Regulát, melynek szövegét folyamatos vizsgálatok alá veszik.

A továbbiakban a következő kérdésekre keressük a válaszokat:

- Milyen történelmi-kulturális háttér húzódott a Szent Benedek-rend és iskoláinak kialakulása és fenntarthatósága mögött?
- Milyen alapelveken nyugszik Szent Benedek Regulája, amelyek a mester-tanítvány, mentor-mentorált, tanár-diák kapcsolatában ma is alappillérek?
- A RB mely értékei időszerűek ma is?
- Melyek a civil oktatók számára is példamutató bencés szerzetes-tanári kompetenciák?
- Mi a Regula aktualitása és jövője a XXI. század elején?
- Van-e kapcsolódási pont a reformpedagógia és a bencés rend újító törekvései között?

3. Szakirodalmi áttekintés

Elsősorban Szent Benedek Regulája és a hozzá fűződő kommentárok, nemzetközi és hazai szakirodalom, konferenciaanyagok, interjúk, levelek, bencés lelkiismereti füzetek, belső felhasználású iratok, Bánhegyi Jób OSB feldolgozatlan hagyatéka és nem utolsósorban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézet Doktori Iskola Elméleti Történelmi Pedagógia kutatócsoportjában végzett közös munka adják a kiindulópontot a kutatómunkához.

Az empirikus tanulmány megírásának indítékai érzelmi kötődésen és a hivatás szeretetén alapulnak, amelyeket írja a Szent Mór Bencés Perjelség által fenntartott győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium irányában a napi gyakorlata során tanúsít.

Az alap kutatás célja ugyanakkor a mikroszinttől a metaszigintig tartó összefüggések vizsgálata, melynek segítségével a magyarországi bencés rend működése, oktatói-nevelői munkája az európai összefüggéseket figyelembe véve kerül megvilágításba, különös tekintettel a győri gimnáziumban való munkásságára.

A legújabb neveléstudományi kutatások (Németh 2020, 2000, 1991; Németh.–Ehrenhard 1999) a XIX. század második felében kibontakozó életreform-mozgalmaknak az európai pedagógiára gyakorolt hatásait veszik szemügyre. Jövőbeli kutatásunk értékelni kívánja ezeket az eredményeket, melyeknek segítségével új összefüggésekre világíthatunk rá a felekezeti oktatás, ezen belül a bencés tanító rend működésének sajátosságaira. Jelen tanulmány 8. fejezete röviden összefoglalja a győri bencés gimnázium 21. századi reformlépéseit, melyeknek hatását érdemes lesz megvizsgálni egy következő munkában.

„A koedukációs nevelés Magyarországon – mint említettem már – a hatvanas évek elején került előtérbe. A reformpedagógia koedukáció melletti érveit kritika nélkül és általánosan elfogadták, míg a koedukációellenes állásfoglalásokat egyértelműen azonosították a konzervatív pedagógiai felfogással” (Barkó 2012b: 7). Bubernik Eszter a koedukált nevelésről írt, továbbgondolásra méltó tanulmányában megállapítja, hogy ez a jelenség „először 1833-ban Észak-Amerikában terjedt el, jóval a reformpedagógia jelentkezése előtt” (Bubernik 2012: 858).

4. Kutatásmódszertan

A fentebb említett nyomtatott, gépírással vagy kéziratos emlékek egy része a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, másik része a Szent Mór Bencés Perjelség tulajdona, így az anyaggyűjtés és a válogatás a helyszíneken zajlott.

Az említett főapáti levelek és diákantológiák a Szent Mór Bencés Perjelség történelmi irattárában a saját belső katalógus szerinti nyilvántartásban érhetők el, valamint az irodalomban feltüntetett internetes oldalon is. A jelzett honlapon található anyakönyvi adatok értékelése kvantitatív kutatást feltételeznek. A még feltáratlan hagyatékok, a főapáti levelek, a régi diákantológiák tartalomelemzést igényelnek (Boncz 2015).

A kvalitatív módszerek közül a legcélravezetőbbnek az interjú kínálkozik. Digitális adatbázisok és egyéb webirodalom áll rendelkezésünkre.

Az összehasonlító és a retrospektív módszer alkalmas arra, hogy a korábbi és a napjainkban működő nevelési és oktatási módszereket értékelni tudjuk hagyomány és innováció szempontjából.

Jelen tanulmány A magyarországi bencés rend nevelő-oktató tevékenységének múltja és jelene – különös tekintettel annak munkásságára a Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégiumban című doktori disszertáció részét fogja képezni.

5. A Regula bemutatása

A bencés szerzetesek napi használatban lévő szabálygyűjteménye „nem történelmi, hanem bölcsességi irodalom. [...] Azt tanítja, amire a világnak és minden kultúrának leginkább szüksége van. Különösen mostanában. [...] A legjelentősebb tradíciók közös kincse, benne a lelki élet a törvénytől a misztikumig, a teológiától a spiritualitásig, a vallás tanulmányozásától a személyes mélységekig tágul. [...] A benedeki spiritualitás valójában a 21. század spiritualitása” (Chittister 2017: 12–15). A Regula Benedicti (későbbiekben RB) prologusból és 73 fejezetből áll, amelyeket az utókor alcímekkel és ezeken belül számozással látott el, ezeket a mikrorészeket citátumra is alkalmas „verseknek” nevezzük.

Nursiai Benedek életéről az első és egyetlen forrás Nagy Szent Gergely pápa Dialógusainak II. könyve, a Vita az 593–594. évekből. Ebben a 38 fejezetből álló írásban dialógus formájába öltözteti a Benedekről szóló biográfiát, akinek élete modell volt a pápa számára, mondhatni, Gergely pápa mentorának tekintette őt.

Ugyanakkor Benedek szellemi mesterei lehetek többek között Szent Ágoston, Szent Antal, Szent Pál és Szent János. A Regula által pedig Benedek vált számtalan olvasójának, követőjének, az élet egyházi és világi szereplőjének mesterévé. A bencés közösségeket Szent Benedektől napjainkig apátok sora tanította, így a Regula-magyarzatoknak egész gyűjteménye született. Ez utóbbi műfaj virágkorát élte a 20. században, és még ma is jelennek meg Regula-kommentárok.

A Regulát magyar nyelvre utoljára 1948-ban fordította le Söveges Dávid OSB. A nyelv életében több mint 70 esztendő ugyan rövid idő, a szabályzat mégis új kihívások elé fogja állítani a „kortárs” fordítót, miközben időszerű lesz a szövegűség vizsgálata is. A RB-t naponta forgató bencés szerzetesek szerint az első kiadás jobban megfelelt az eredetinek, mint a jelenleg forgalomban lévő harmadik, ezért nem áll tőlük távol egy frissebb szövegértelmezés elkészítése.

5.1. A Regula keletkezése térben és időben

A középkor elejéhez kézenfekvő megoldás kultikus évszámokat rendelni: 476-ban összeomlott a Nyugat-római Birodalom, 529-ben felszámolták az athéni iskolát, mellyel egyidejűleg lezárult a pogány filozófia iskolája. Még ebben az évben Szent Benedek megalapította a bencés rendet, és megkezdődött az Úr szolgálatának ideje.

Benedek római diákként belefáradt az őt körülvevő dekadens kultúrába. Subiaco barlangjában három évig remeteségbe vonult, majd Monte Cassino hegyén, egy római Apollón-szentély romjain felépíttette a bencés kolostort, és megközelítőleg ötvenévesen, 530 körül elkezdte írni a Regulát; ez a folyamat élete végéig, majd hetvenéves koráig tartott.

„Benedek szerzetesközösségét olyan korban alapította, amely a mienkkel rokonnak tűnik. Miközben a római világbirodalom belsőleg korhadt, miközben a legtöbb kortárs: császárok, filozófusok, püspökök és pápák azt hitték, hogy a világ a végét járja, a szétforgácsoló érték közepette Benedek egészen csendben, feltűnés nélkül összegyűjtötte maga körül szerzeteseit. Az volt az elképzelése, hogy a hitben elkötelezett emberek életközössége, amely szerényen és állhatatosan szolgálja Istent és az embertársakat, szükségesebb a világ fennállása szempontjából, mint minden más lehetséges eszköz.

Ez volt az ő válasza korának társadalmi és politikai problémáira. [...] Regulája nem annyira tankönyv lett, hanem inkább a Nyugat „életre vezető” könyve. [...]

A hosszú történelmi folyamat eredményeként, amely a bencés missziók korszakával kezdődött Nagy Szent Gergely alatt és a 12. században teljesedett be, egy új, vallásilag, szellemileg és kulturálisan egységes Európa áll előttünk. Benedek Európa sok népének atyjává lett, s a bencések egy új, vallásilag és kulturálisan egységes Európa tanítómesterei lettek” (Varga 2002: 297–323).

6. A metafora

A metafora görög eredetű szó, névátvitelt jelent két dolog vagy fogalom tartalmi, olykor hangulati kapcsolatának köszönhetően. Összevont hasonlat, mely felhatalmazza a befogadót, hogy maga következtessen a hasonlóság alapjára. A poliszémia, azaz a többjelentésű szómező felébreszti az érdeklődést, mozgósítja az előzetes tudást, segíti a felidézést, élénkíti a képzetet, segít a tömörítésben, és megkönnyíti az absztrakt fogalmak megértését. A metafora láthatóvá teszi a láthatatlant, tapinthatóvá a tapinthatatlant.

6.1. A metafora a tudományos kutatásban és az oktatásban

Vámos Ágnes¹ 2003-ban adott közre egy, a metafora természetéről szóló hasznos összefoglalást, melyben kitért annak jelenlétéről a hétköznapoktól a közoktatáson át a tudományos életig, miközben több gyakorló feladatot is beleillesztett művébe.

„A pedagógia – mint bármely más tudomány – nyelve újra és újra metaforikusan fogja megragadni azokat a jelenségeket, amelyek nyelvileg nem hozzáférhetőek. Természetesen nem nélkülözheti a szakkifejezéseket, de – ha akarja, ha nem – tovább örzi a metaforákat...” (Vámos 2003: 26). „Nemcsak a pedagógia elméletében és a tudományos kutatásban, hanem a pedagógia gyakorlatában is kitüntetett szerep illetné meg a nyelvet, hiszen meghatározóan vesz részt a tudás keletkezésében, alakulásában és közlésében. Fontos, hogy milyen nyelven, milyen nyelvi elemekkel, hogyan tanítunk, hogy milyen a nyelvhasználat” (Vámos 2003: 62).

6.2. Metaforák a RB-ben

A rendalapító Regulájában különösen fontosnak tartja a nyelvi képességeket.

„Benedek Szent Pál tanításait (1Kor 14) maga előtt tartva kiemeli a Lélek adományai – a bölcsesség, a tudomány, a hit, a gyógyítás, a csodák, a prófétálás, a lelkek megkülönböztetése közül a nyelvek és azok közvetítésének tudományát” (Longeat 2002: 52). Benedek a Regulában tömören így fogalmaz: „Szívünk megegyezzék a szavunkkal” (RB 19,6).

Szent Benedek a nyelvek adományát az imán túl a tanításhoz is köti. Külön fejezetben foglalkozik az apát, a monostor szerzetesei atyjának jellemzésével, az ő szóbeli képességeivel. Hangsúlyozza a legérzékenyebb szerepét, hogy megfelelően tudjon alkalmazkodni beszédében és cselekedeteiben a különböző vérmérsékletű emberekhez. „Az egyiket ugyanis gyengédséggel, a másikat dorgálással, egy harmadikat rábeszéléssel vezesse” (RB 2,31–32). Az apát mindenekelőtt legyen mestere a megkülönböztetésnek, „hogymint olyan fokban igazítsa el, hogy legyen, ami után az erősek vágyódhatnak, de a gyengék se ijedjenek vissza” (RB 64,19).

Az apátnak a nyelv adományára a vendégfogadás kapcsán is szüksége van. „A vendégfogadás és vendégeskedés, mint be-és elfogadás, valamint elébe jövetel, közösségi, kölcsönös lemondásokon, méltányosságokon és önkorlátozáson alapuló cselekmény. [...] Van valami próbatételszerű is a vendégségben” (Balassa 2002: 39–40).

„A vendégek sosem hiányoznak a monostorból. Iskolák nincsenek mindenütt. De ahol vannak, az iskolás gyermeket úgy kell tekintenünk, mint a vendégeket” (Korzenszky 2002: 92). „A monostor gondozójának a lehető legnagyobb gondja legyen a betegekre, gyermekekre, vendégekre és szegényekre...” (RB 31,9).

Pintér Ambrus OSB az *Isten a jókedvű adakozót szereti* című tanulmányában a benedeki humor fogalmát járja körül (Pintér 2002: 105). Arra figyelmeztet, hogy a Regula felszínes olvasása azt a látszatot keltheti, hogy Szent Benedek humorelles volt. „Ne mondj hiábavaló vagy nevetésre ingerlő szavakat” (RB 4,53). „A sok, vagy túlzó nevetést ne kedveld” (RB 4,54). Az igazi humorérzék együtt fejlődik a személyiséggel, együtt növekszik a szeretettel. Az úton a társak támogatják egymást, nem keserű ábrázattal, hanem „száryaló szívvel és a szeretet elmondhatatlan édességével” (RB Prológus 49). „A szent olvasmányokat örömmel hallgasd!” (RB 4,65).

A Regula apátoknak szóló fejezetéből (RB 64,65) bátran meríthetnek pedagógusok, vezetők, cégtulajdonosok. A jó helyen és időben alkalmazott metaforákkal választékosan, árnyaltan, humánusan tudnak szólni mindenféle élethelyzetben fiatalokhoz és éltesebbekhez egyaránt. A névátvitel a pedagógia olykor kellemetlen helyzeteiből is kiségheti a tanárt és a

¹Vámos Ágnes (1952-2020) az ELTE BTK Neveléstudományi Intézet egyetemi tanára és docense, a Neveléstudomány című folyóirat alapítója.

„Kizökent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

diákat, nem szólva a gimnáziumi évekre eső kamaszkor nehézségeiről, rejtjelmeiről. Az alábbi példamondatok arra utalnak, hogy Szent Benedek is élt e szókép gazdag lehetőségeivel – egy gondolaton belül akár többször is.

„... szárnyaló szívvel és a szeretet elmondhatatlan édességével sietünk előre az Isten parancsainak útján” (RB Prológus, 49).

„A tétlenség a lélek ellensége” (RB 48,1).

„Kerülje a túlzást, hogy míg túlságosan meg akarja tisztítani a rozsdától, el ne törje az edényt!” (RB 64,12).

Az allegória, a toposz, a metafora, az előkép felismerésével szakszerűen foglalkozott Söveges Dávid OSB a bibliaolvasásról írt tanulmányában. Megállapítja, hogy „az allegorikus értelmezés szinte közhely volt a szerzetesirodalomban. [...] Fontos szerepet tölt be a regulákban az allegóriának az a faja, amit tipológiának szoktunk hívni. Hasonló ez ahhoz, amit a biblikus tudomány előképnek mond” (Söveges 2002: 109).

6.3. A bencés humor

A metafora és a humor rokonok. A pedagógia egyik eszköze a metafora. A humor feltételezi a metafora értelmezését. Tehát a pedagógia nem mellőzheti a humort.

Az alábbi releváns példa a bencés rend egyik XVIII. századi tréfás gyűjteményében olvasható:

„2. A’ nemes dohány nem valamely otromba vaskóval, hanem szép tiszta éles késsel apréttassék egy tekeres csomó dohány büntetése alatt.”

„10. Ama nemes dohány füstye nem ímmel-ámmal, gyöngén, hanem amaz dubiczai török Basa módgyára vastagon botsátassék; nem félig, hanem mind végig pipájok ki szívattassék, másképpen tíz funt pinczeheli dohány büntetése vérszi elől ötet.”

„16. Senki a’ pipáját imitt-amott mint a’ csati gulás vagy a bagi bíró kotsissa ne hevertesee, hanem tisztes helyre csutorájánál fogva föl akaszsa, vagy bé fektesse – az asztalon pedig lehet sör, bor, akitül kitellik – öt lat döbrei dohány büntetése alatt.”

„19. Senki tizenöt esztendősön alul dohányzással éretlen száját gyönyörködtetni ne merészelle, és a’ nemes Társóság az illen üdőtlenektül a kompániát meg fertőztetni ne szenvedgye...” (Zsoldos 2001).

7. Bencés szerzetesek és diákok; mesterek és tanítványok

„A Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium jogutódja az 1626-ban a jezsuiták által alapított intézménynek. Az első tanév 1627 szeptemberében kezdődött, a jezsuita szerzetesek 1773-as felosztatásukig működtek itt, ezután állami kezelésbe került, majd 1802 óta (1948–1950 közötti államosítást kivéve) bencés szerzetesek tartják fenn. 1950-től az 1990-es rendszerváltásig egyike a szocializmus korszakában engedélyezett nyolc katolikus középiskolának. Az iskola múltja, tanárai és diákjai által elért eredmények arra köteleznek bennünket, hogy egyrészt őrizzük az elődök által alkotott és képviselt értékeket, másrészt olyan korszerű, megújuló iskolát működtessünk, amely magas színvonalon felel meg az új kihívásoknak, elvárásoknak” (Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium pedagógiai program, 7).

Az intézményben fennállása során sok híres tudós oktatott, többek között: Czuczor Gergely, Jedlik Ányos, Rómer Flóris, Rónay Jácint, Holenda Barnabás, Vaszary Kolos. A mesterré vált tanítványok soraiban a felsorolás teljességének igénye nélkül Batthyány Lajost, Deák Ferencet, Kisfaludy Károlyt és Sándort, Borsos Józsefet, Öveges Józsefet említjük.

Vajon mi lehetett az évszázadokon át jól működő, branding értékkel bíró jegy az oktató-nevelő munkában? Minek köszönhető, hogy ilyen „óriások” fordultak meg e falak között?

Életem és sorsom (1967) című önéletrajzi írásában így vall a diák Berger József, a későbbi Bánhegyi Jób² bencés szerzetestanár – majd házfőnök – győri gimnáziumi tanáiról:

„Tanáraink alakján át ismertem meg, mi az, amit egyéniségnek neveznek. Mert a győri bencésekben, ugyanannak a Rendnek tagjaiban, ugyanegy Regulának követőiben csupa eredeti, színes egyéniséget fedeztem fel. A szerzetes élet a közös eszmények és célok ellenére sem uniformizál [...] De akármilyen eltérő volt is tanáraink egyénisége, abban mind megegyeztek, hogy rendet és fegyelmet követeltek tőlünk, pontosságra és lelkiismeretes munkára szoktattak bennünket” (Bánhegyi 1967).

Nem kevés öniróniával jellemzi a szerző a papi hivatást, melynek során – ellenkező előjellel olvasva – éppen a haladó gondolkodású szerzetes tanári kompetenciákat sorolja fel:

„Sokak számára a »felvilágosodás« kora óta élő anakronizmus a pap. [...] A világtól elvonuló, »meghaladott« ideológián makacsul csüngő szerzetes. Aki megátalkodott ellensége minden haladásnak, életörömmel. Rideg aszkéta, telve életirigységgel; rég eltemetett eszmények visszaálmódója. Miért is él egyáltalában az ilyen ember, miért zavarja egy transzcendens világrend és életértékelés fanatikus hirdetésével azokat, akik sötét évszázadok elfogultságait és babonáit lerázva, átöröklött félelmektől és gátlásoktól szabadulva, immanens és reális elgondolásokkal kívánják berendezni az egyén és a társadalom életét?” (Bánhegyi 1967).

Tanítványa, Görömbei András *Jób bácsi* című esszéjében így értékelt professzora jelentőségét: „Negyedszázados főiskolai tanársággal a háta mögött, komoly szakmai elismerések birtokában [...] gimnáziumban tanított [...] irodalmat és művészettörténetet főiskolákon és egyetemeken is kiemelkedőnek minősíthető színvonalon. [...] Tanár úr mindig szívesen beszélgetett a diákjaival. Amikor a bencés atyák úgynevezett »nyitott« ajtók titulussal illetett fogadóórát tartottak, nagy öröm volt Jób bácsi cellájába belépni, könyvei közt böngészni, vele beszélgetni, eszmét cserélni. Sokunknak kedves emléke, amint szivart kínáló elegáns gesztusára válaszoljuk: »köszönöm, nem dohányzom«” (Varga 1994: 443).

„A megemlégetett bencés atyák egy mára eltűnőben lévő, illetve átalakuló típust képviseltek: a komoly, rendszeresen publikáló, lokálpatrióta tudós és emellett a szerzetesi-papi élet – belülről fakadó – kötelességeit is komolyan, csendesen teljesíteni tudó »bencés tanár« típusát” (Barkó 2012a: 414).

Az amerikai Mary Collins bencés nővér, a teológia doktora, a kansasi Atchison város Mount St. Scholastica volt perjele részt vett abban a kutatásban, amelynek eredményeképpen összeállították a tíz legjellemzőbb bencés márkajegyet. A nővér megállapítja, hogy „a valódi bencés nevelés nem egy sajtószerű intellektuális hagyomány, hanem egy sajtószerű bölcsességi hagyomány kifejeződése” (Collins 2013: 28). A bencés nevelés erőforrásait a 21. században a következő „védjegyek” biztosítják: imádság, engedelmesség, stabilitás, rendszeresség, bizalom, alázat, közösség, vendégszeretet, szeretet, és a tudatos conversatio, azaz annak az elfogadása, hogy „a ránk jellemző életmód, amelyet követünk, nem ér véget az iskolával” (Collins 2013: 33). A bencés tanító rend a világ gyors változásaira gyorsan reagál,

² Bánhegyi Jób (1897–1979) római katolikus pap, Benedek-rendi szerzetes, az MTA Irodalomtudományi Bizottságának és a Szent István Akadémiának a tagja, a Győri Képzőművészeti és Iparművészeti Társulat igazgatója, a pannonhalmi bencés főiskola magyar irodalomtörténet tanára, Habsburg Ottó házitánítója, majd 1930-ban az érettségizető bizottság tagja a spanyolországi Lequeitióban. „1938-tól 1950-ig volt a győri székház főnöke, 1952–1966 között pedig magyar nyelvet és irodalmat tanított a gimnáziumban. 1945 előtt irodalmi, művészeti estek és egyéb rendezvények országos hírű előadójaként jelentős kulturális tevékenységet folytatott” (Barkó 2012: 399). Művei között tartjuk számon *A magyar irodalom története* 1-2. köt. Budapest, 1929–1930., *Kafka Margit*. Pannonhalma, 1932., *Nem vagy már kislány! A mai magyar leány életútja*. Komárom, 1932., *Harsányi Lajos költészete*. Pannonhalma, 1934., *A magyar nőírók*. Pannonhalma, 1936., *P. Gulácsy Irén regényei*. Pannonhalma, *Harsányi Lajos válogatott költeményei*. Összeáll. Budapest, 1935. című írásait.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

ugyanakkor ellenségkeresés helyett távol tartja magát a nem kívánatos, nem produktív, az elveivel nem egyező jelenségektől.

A győri perjel atya, szerzetestanár Sári-Szabó Kelemen OSB elmondása szerint a Regula a XXI. századi bencés közösségek életében is fontos szerepet tölt be. Naponta hallgatják, és amit a mai körülmények között alkalmazni lehet belőle, azt alkalmazzák. Állandó vizsgálat tárgyává teszik, hogyan lehet a Regula lelkeségét tovább vinni. Az apátnak szóló tanácsok jól hasznosíthatók a pedagógusok életében is. A győri bencés gimnáziumban civil és szerzetestanárok oktatják, nevelik a fiatalokat. A régi idők bencés tanárait érdemes példamutatásként megidézni pontos, fegyelmezett, lényegre törő, holisztikus szemléletű, alapos, önfejlesztő magatartásuk miatt. Ugyanakkor haladni kell a korrallal, ezért állandóan új módszereket keresnek, mindig más működik.

8. Reformlépések

A jezsuita hagyományokkal rendelkező Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégiumban az idők során több alkalommal kellett észszerű reformintézkedésekhez folyamodni, ezek közül a 21. századiakat említjük.

A 2006–2007-es tanévben az oktatás heti hat napról ötre csökkent. Az 1970-es évekig kizárólag szerzetestanárok oktatták a fiúkat, majd megjelentek a világi tanárok és nemsokára 2008-ban a lányok is. Tóth Konstantin OSB (2011: 219) tanulmányában kiemeli, hogy ez a döntés nemcsak a „gyerekínség” miatt volt időszerű, hanem nevelési szempontból is fontosnak tartották a koedukált oktatást, hiszen a serdülő fiatalok számára az iskola egy olyan terep, ahová első sorban tanulni járnak, s a közösen végzett munka idején ismerik meg egymást, valamint a bencés iskolához hű családok inentől kezdve ugyanazon intézménybe járathatják fiú és leánygyermeküket egyaránt.

2007 karácsonyának másnapján jelent meg a legnagyobb országos napilapban, a Népszabadságban egy interjú az akkori igazgatóval, Horváth-Dori Tamás atyával, aki bejelentette, hogy a jövőben lányok is tanulhatnak a győri bencéseknél. Ebben hangsúlyozza a bencés iskolák nyitottságát és befogadókészségét (így volt ez a koraujkorban is). Azt nyilatkozza, hogy az iskolában tapasztalható sokféleségből csak egyetlen dolog hiányzik: a lányok. Pannonhalmára is jártak lányok, a gimnázium 1939-es megnyitásától az ötvenes évek végéig. 2005-ben pedig a bécsi Schottenstift gimnáziuma nyitotta meg kapuit a lányok előtt (Barkó 2012b).

9. A RB szellemisége a XXI. századi győri bencés gimnáziumban

Az iskolában nincs szó „regulázásról”, nem létezik „Regula-óra”. A diák tudásának „bencés” része nem kognitív, hanem mimetikus: hallgatja, figyel, utánozza, követi a közösség jó példáit falakon belül és kívül egyaránt. Előfordulhat, hogy nem ismeri fel az allélon (RB 53,4) jelenségét, de megtanul köszönni, megköszönni valamit, vendéget fogadni, baráti és családi közösséget szervezni, társaságban viselkedni. A discretióra (RB 64), azaz a jó és a rossz megkülönböztetésének művészetére is felfigyel, mely összefüggésben áll a temperare (RB 64,19), a mértéktartás elvével, ahonnan már csak egy ugrás a hemina (RB 40,3), azaz a helyes mérték elsajátítása.

A rendház és a gimnázium – középen a Szent Ignác-templommal – barokk stílusú épületheyütttest képez, melytől néhány méterre áll a klasszicista Lloyd-palota. Mindkét helyszínen zajlik az oktatás, az előbbit kívül-belül a hagyományok tisztelete, utóbbit a modern belső terek és berendezés jellemzik. A régi és az új dinamikája minden területen a fejlődés záloga.

Az éves munkarend részletesen tartalmazza a tanévnek az oktatással kapcsolatos eseményeit; a határidőket, a szüneteket, az egyházi és állami ünnepeket. Az idő strukturálása ritmust, lendületet, fegyelmet, biztonságot, stabilitást ad az itt dolgozóknak.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

A Szent Mór Bencés Perjelség és a Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium Győr és hazánk kulturális életének meghatározó szereplői. Szellemi műhelyek, ahol méltó módon őrzik elődeink példáját és egyben kaput nyitnak a jövőnek.

A gimnázium pedagógiai programjának egyik kiemelkedően fontos benedeki útmutatása az emberi méltóságra tett utalása, mely így szól: az apát, azaz a pedagógus „mindent olyan fokban igazítson el, hogy legyen, ami után az erősek vágyódhatnak, de a gyengék se ijedjenek vissza” (RB 64,19).

Összegzés

A mottó **régít és újat** ígért a tanulmány olvasóinak. A múlt és a jelen eredményesen működő gyakorlataira garanciát ad az érettségizett és a felsőoktatásba felvett diákok, a későbbi öregdiákok sorsának alakulása évtizedek távlatából is, melynek kutatása szintén jövőbeli terveink között szerepel.

Az „**új kincsek**” feltárása további vizsgálódást igényel, erre és más összefüggésekre hívja fel a figyelmet cikkében Pusztai Gabriella és Török Balázs a *Vigilia* 2017/5. számában.

A szerzők kiemelten fontosnak tartják, hogy „az általános iskolák, a középiskolák és az egyetemek az évezredek keresztény hagyományok őrzésének és a mindenkori kultúrának megfelelő továbbadásának a lehetőségét hordozzák. [...] Az elmúlt évtizedekben az oktatási rendszerek egyre nagyobb mértékben kerültek a gazdasági rendszer befolyása alá. Mivel a gazdaság sikeresen befolyásolja a politikát, ezért a modern társadalmakat elsősorban a közgazdasági eredetű emberi erőforrás koncepciók alapján fejlesztik. Az oktatás vonatkozásában ez annyit jelent, hogy az iskolázás elsődleges feladata a kompetens munkaerő újratermelése. A gyermek, a fiatal ezért nem önmagában vett érték, mint a régebbi korok pedagógiájában, hanem sokkal inkább potenciális munkaerő” (Pusztai–Török 2017: 346).

„A diáklét feszültséggel telített, mert a fiatalok egyszerre dolgoznak azon, hogy egyedi – másoktól különböző – személyiségük legyen, és egyszerre törekszenek arra, hogy státuszt szerezzenek és integrálódjanak a társadalmi csoportokba. Ilyen feltételek között az iskolai közösségi nevelés bonyolultabb feladatot jelent, hiszen olyan tanulókat kell közösségbe szervezni, akik arra törekszenek, hogy saját személyiségük révén elkülönüljenek a környezetüktől. Bonyolultabbá vált az iskolai élet, mert közösségek ma leginkább a személyes identitásváltozások egyedi folyamatait figyelembe véve alakíthatók ki” (Pusztai–Török 2017: 347).

„Az oktatáskutatás eredményei azt mutatják, hogy bár nem születtek új pedagógiai elméleti munkák, melyek a teremtett emberképre épülő antropológiát és etikát fogalmaztak volna meg, az elmúlt bő két évtizedben az egyházi iskolák számos új pedagógiai értéket teremtettek. A kilencvenes évek közepe óta végzett vizsgálatok szerint az egyházi iskolák választását leggyakrabban a jó közösség, az életre szóló barátságok megtalálása, másodsorban a színvonalas tanulmányi munka, s harmadsorban a személyre szóló odafigyeléssel nevelő tanárok motiválták. Érdekes, hogy a vallásos nevelési elvek szerint a szülő és az iskola viszonylatában az »in loco parentis« elv uralkodik, tehát a szülők hajlamosak úgy gondolni, hogy saját nevelői jogkörük és feladataik egy részét mintegy átadják az iskolának” (Pusztai–Török 2017: 352).

A tradícióra épülő és egyben megújulni képes szabályrendszernek hála a bencés szerzetesközösségek és iskoláik továbbra is fáradhatatlanul keresik az egyensúlyt, a kapcsolatot az őket körülvevő társadalommal Európában immáron 529, Magyarországon 996, Győrött 1802 óta.

A dolgozat összegzésében arra a megállapításra jutottunk, hogy 2020 kizökkent világa után is biztos fogódzót, évszázadok alatt kipróbált és napjainkban is működőképes, az elvárásokhoz rugalmasan alkalmazkodó, mégis hiteles kalauzt tarthat szem előtt a long life learning-érdeklődő.

Irodalom

- A Czuczor Kör diákantológiái. 1852-1910.* Kézirat. Győr: Szent Mór Bencés Perjelség.
- A Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium pedagógiai programja. <http://www.czuczor.hu/images/PedProgr-2020-alap.pdf> (Letöltés ideje: 2020.12. 07.)
- A Regula ösvényén I., II.* 2002. Bencés lelkeségi füzetek 31., 32. Pannonhalma: Bencés Kiadó és Terjesztő Kft.
- A teremtésben nincs kiemelt státusz. A jövőben lányok is tanulhatnak a győri bencéseknél. Beszélgetés Horváth Dori Tamás OSB perjellel 2007.12.26. *Népszabadság*.
- Balassa P. 2002. Allélon. Vendégszövegek. In: *A Regula ösvényén II.* Pannonhalma: Bencés Kiadó és Terjesztő Kft, 39–40.
- Bánhegyi J. OSB 1967. *Életem és sorsom.* Pannonhalma: Kézirat.
- Barkó G. Á. OSB 2012a. Bencések Győr város kulturális életének szolgálatában a 20. században. In: Illés P. A.–Juhász-Laczik A. OSB 2012 (szerk.): *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon. Rendtörténeti konferenciák. 7/1., 7/2.* Budapest: Magyar Egyháztörténet Enciklopédia Munkaközösség, 399–415.
- Barkó G. Á. OSB 2012b. *Változások a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium oktató-nevelő munkájában, különös tekintettel a koedukáció bevezetésére. Tóth Konstantin OSB tanulmányának kiegészítéseként készítette.* Kézirat.
- Boncz I. 2015. (szerk.): *Kutatástani módszertani alapismeretek.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar.
- Bubernik E. 2012. A koedukált nevelés története és alakulása napjainkban. In: Illés P. A.–Juhász-Laczik A. OSB 2012 (szerk.): *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon. Rendtörténeti konferenciák. 7/1., 7/2.* Budapest: Magyar Egyháztörténet Enciklopédia Munkaközösség, 858–883.
- Chittister, J. 2017. Meghívás. In: *Szent Benedek Regulája.* Pannonhalma: Pannonhalmi Főapátság. Bencés Kiadó, 9–19.
- Collins, M. A. 2005. Mitől bencés a bencés gimnázium? In: Deli G.–Kovács P. 2013. (szerk.): *Arbor fuit Benedictus.* Pannonhalma: Bencés Kiadó, 20–35.
- Friedell, E. 1989. *Az újkori kultúra története I. Középkor, pestis, misztika.* Budapest: Holnap Kiadó.
- Horváth-Dori T. OSB 2007–2016. *Levelek, feljegyzések.* Kézirat.
- Korzenszky R. 2002. Aki egyet is befogad... In: *A Regula ösvényén II.* Pannonhalma: Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., 90–94.
- Longeat, J. P. OSB 2002. A bencés apát és a nyelvek adománya. In: *A Regula ösvényén II.* Pannonhalma: Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., 51–66.
- Nagy Szent G. 1993. *Szent Benedek élete.* Pannonhalma: Bencés Kiadó. Pannonhalmi Főapátság.
- Németh A. 1999., 2001., 2002. (szerk.): *Neveléstudomány-történeti tanulmányok I.,II.,III.* Budapest: Osiris Kiadó.
- Németh A.–Ehrenhard, S. 1999. *Reformpedagógia és az iskola reformja.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
- Pintér A. OSB 2002. Isten a jókedvű adakozót szereti. In: *A Regula ösvényén II.* Bencés lelkeségi füzetek 31., 32. Pannonhalma: Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., 105–112.
- Pusztai G.–Török B. 2017. Egyházi fenntartású iskolák. *Vigilia* (5): 344–354. https://vigilia.hu/pdfs/Vigilia_2017_05_facsimile.pdf#page=26 (Letöltés ideje: 2020. 12. 07.)
- Sárai-Szabó K. OSB 2016. *A hitoktató /katekéta/ személye. Különleges tekintettel a bencés sajátosságokra.* Kézirat. Budapest: Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola.
- Shakespeare: Hamlet (Arany J. fordítása). (<http://mek.oszk.hu/00400/00486/00486.htm>) (Letöltés ideje: 2020. 12. 07.)

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”,
nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

- Shakespeare: Hamlet (Nádasdy Á. fordítása). <https://www.tbh.hu/wp-content/uploads/2015/09/Shakespeare-Hamlet-1-N%C3%A1dasdy-%C3%81d%C3%A1m-ford..pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 25.)
- Shakespeare: Hamlet. Original Text. Act 1. Scene 5. <https://www.nosweatshakespeare.com/hamlet-play/text-act-1-scene-5> (Letöltés ideje: 2020.12.07.)
- Söveges D. OSB. 2002. *A Biblia és a regulák. In: A Regula ösvényén I.* Bencés lelkeségi füzetek 31. Pannonhalma: Bencés Kiadó és Terjesztő Kft. 98–114.
- Szent Benedek Regulája.* 2017. Pannonhalmi Főapátság: Bencés Kiadó.
- Szent Benedek-rendi katolikus értesítő.
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok_gyor_szent_benedek_rendi_katolikusgimnazium/ (letöltés ideje: 2020. 12. 07.)
- Tóth I. K. OSB 2011. *Heggyel az ég egybemosódik. Ünnepi kötet Korzenszky Richárd 70. születésnapjára című könyvből. A győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Kollégium életében bekövetkezett legfőbb változások az 1980-as évek végétől napjainkig.* Tihany.
- Vámos Á. 2003. *Metafora a pedagógiában.* ELTE BTK Neveléstudományi Intézet. Budapest: Gondolat Kiadói Kör.
- Varga M. OSB 2002. (szerk.) „docete” Bencések a magyar oktatás és nevelés szolgálatában (1802-2002). *A 2002. október 29. és 31. között Pannonhalmán megrendezett nemzetközi konferencia előadásainak és korreferenci hozzászólásainak írásos anyaga.* Pannonhalmi Főapátság.
- Varga Cs. I. 1994. (szerk.) *Szent művészet. Tanulmányok az ars sacra köréből.* Xénia Könyvkiadó. Budapest.
- Zsoldos X. OSB 2001. *A' Rendes Dohányzásnak Privilegiált Artikulussai. Tréfás írás a XVIII. századból.* Pannonhalmi Főapátság.